
WATER

BETER BESTAND TEGEN DROOGTE VIA ZORG VOOR DE BODEM

DUURZAME LANDBOUW MET NATUUR

DUURZAME VERDIENMODELLEN

Er speelt veel op het moment: de stikstof- klimaat- en biodiversiteitscrisis zijn enkele voorbeelden van de uitdagingen die op dit moment spelen op het platteland. De landbouwsector kan een bijdrage leveren aan de oplossing hiervan. Veel agrarische ondernemers zijn bereid om de stap richting duurzame landbouw met natuur te zetten, maar daar moet vanzelfsprekend wel iets tegenover staan. Je kunt niet groen doen als je rood staat. Er zijn dan ook veel agrariërs op zoek naar nieuwe verdienmodellen die het mogelijk maken om op een toekomstbestendige manier te blijven boeren.

In 2021 zijn we daarom vanuit het trajectplan [Duurzame Landbouw met Natuur](#) gestart met het project '[Duurzame Verdienmodellen](#)'. Met dit project willen we bestaande kennis over verdienmodellen verspreiden, agrarische ondernemers helpen om verdienmodellen op hun bedrijf te implementeren en obstakels weg te nemen. Bovendien willen we de ontwikkeling van nieuwe verdienmodellen stimuleren.

In deze factsheet praten we je bij over huidige ontwikkelingen op het gebied van waterkwantiteit en -kwaliteit en geven we je een overzicht van financieringsbronnen.

Andere factsheets die vanuit Duurzame Verdienmodellen zijn ontwikkeld:

- Agroforestry
  - Biodiversiteit betaald
  - Financieringsvormen
  - GLB
  - Groene Contour
  - Korte keten
  - Pacht
  - Reststromen
  - Veen
  - Verbredingsactiviteiten
-

WATERKWALITEIT EN -KWANTITEIT IN DE UTRECHTSE LANDBOUW

De afgelopen decennia konden we in Nederland goed boeren met het water. We polderden, hadden flexibele waterpeilen en bij droogte konden we voldoende water onttrekken. Maar met de verandering in het klimaat wordt water een wat spannender gegeven om mee te boeren. Verdroging, vernatting, verzilting, vermesting: het zijn maar een aantal zaken die op de loer liggen en die het verdienmodel in de landbouw verder onder druk zetten.

Tegelijkertijd komt er vanuit het beleid steeds meer aandacht voor waterkwaliteit: Nederland moet namelijk in 2027 voldoen aan de **Europese Kaderrichtlijn Water** (KRW). Het KRW bevat algemene regels voor activiteiten in de fysieke leefomgeving, waaronder milieubelastende activiteiten op en rondom het boerenerf zoals erfafspoeling. Daarnaast heeft het kabinet in 2022 **water en bodem sturend** gemaakt bij de inrichting van Nederland. Daarom is het belangrijk om nu alvast de bedrijfssituatie in kaart te brengen, zodat je tijdig de juiste maatregelen kunt nemen om de waterkwaliteit en -kwantiteit op jouw bedrijf te optimaliseren. In deze factsheet praten we je bij over huidige ontwikkelingen op het gebied van waterkwantiteit en waterkwaliteit en geven we je een overzicht van financieringsbronnen. De factsheet is als volgt opgebouwd:

1. **De basis: een gezonde bodem**
2. **Efficiënt gebruik van water**
3. **Verbeter de waterkwaliteit**
4. **Financieringsmogelijkheden**
5. **Hoe kan ik aan de slag?**

DE BASIS: EEN GEZONDE BODEM

Een gezonde bodem is beter bestand tegen extreme weersomstandigheden, zoals piekbuien en lange periodes van droogte. Een goed bodemleven vergroot niet alleen de waterbergingscapaciteit en de waterkwaliteit, maar ook de gewasopbrengst en werkt ziekte onderdrukkend. Een gezond bodemleven kent een aantal voorwaarden: voldoende energie (voor plantengroei), zuurstof, water, koolstof (organisch materiaal) en mineralen (voor de gezondheid van het vee). Analyses als een bioscan en bodembalansanalyse helpen inzicht te krijgen in de bodemgezondheid van je percelen.

Een veel geziene oorzaak van waterproblemen is verdichting of een storende laag in de bodem. Dit kun je opheffen met bijvoorbeeld een graslandwoeler. Dit verstoort echter wel het bestaande bodemleven, wat lange tijd nodig heeft om te herstellen. **Niet-kerende grondbewerking** heeft daardoor de voorkeur, en soms is het op te lossen door middel van **kruidenrijk grasland** (kruiden hebben vaak een penwortel, zoals chichorei) of het opnemen van diepwortelende gewassen in je teeltplan.

Daarnaast is het belangrijk om organische stof aan te voeren en vast te houden. Dit kan bijvoorbeeld door middel van compost, bokashi (heeft bodemleven nodig om af te breken en heeft dus minimaal effect als er weinig bodemleven aanwezig is) of vaste mest (bevat zelf ook bodemleven). Dit zorgt er uiteindelijk voor dat je bodem het water beter vast kan houden, dat er meer voedingsstoffen beschikbaar komen en dat de meststoffen efficiënter gebruikt worden.

DIEPWORTELENDE GEWASSEN

Diepwortelende gewassen opnemen in het teeltplan dragen bij aan een gezonde bodem: het is gunstig voor de bodemstructuur, het verhoogt het organisch materiaal in de bodem en bevordert bodemleven, wat je bodem beter bestand maakt tegen droogte. Daarnaast gaan ze erosie en uitspoeling van nutriënten tegen (en verbeteren daarmee de waterkwaliteit) en verminderen (op de lange termijn) de behoefte aan externe inputs. Een diep wortelstelsel verhoogt daarnaast de waterbeschikbaarheid.

Voorbeelden van diepwortelende gewassen:

- [Sorghum](#)
- [Zonnekroon](#)
- [Bladrammenas](#)
- [Japanse haver](#)
- [Hennep](#)
- [Luzerne](#)
- [Klaver](#)

Meer over bovenstaande gewassen en diens eigenschappen worden behandeld in het webinar over gebruik van andere gewassen bij droogte: deze informatie is [hier](#) terug te lezen. Over luzerne wordt bijvoorbeeld het volgende verteld: deze plant heeft een diepe intensieve beworteling, bindt stikstof (tot 250 kg/ha) en kan ingezet worden als veevoeding.

Beeld: luzerne in bloei

EFFICIËNT GEBRUIK VAN WATER

Onvoldoende aanvoer van water kan, vooral in hete en droge zomers, desastreus zijn. Vooral voor boerderijen op hogere zandbodems, zoals op de Utrechtse Heuvelrug, die voor de wateraanvoer geheel afhankelijk zijn van regen.

Druppelirrigatie

Een inmiddels bekende manier van irrigatie waarbij water (en nutriënten) efficiënt gebruikt worden is druppelirrigatie. Druppelirrigatie ('drip') is een irrigatiemethode waarbij water bij de planten wordt gedruppeld door een stelsel van leidingen, slangetjes en druppelaars. Het biedt dus kansen om het zoetwaterverbruik te beperken door heel gericht en precies water toe te dienen en water te besparen. Daarnaast beschermt het planten ook tegen nachtvorst. In kassen wordt het al lang gebruikt, maar in het open veld is er nog niet zo veel ervaring mee. De afgelopen jaren zijn er in het open veld ook [ervaringen](#) opgedaan. Meer informatie over druppelsystemen vind je [hier](#).

Omgekeerde drainage

Binnen het onderzoeksprogramma [Lumbricus](#) is van 2016 tot 2020 ervaring opgedaan met het verbeteren van de bodem en de waterhuishouding op hoge zandgronden. Naast het verbeteren van de bodemkwaliteit om meer regenwater vast te houden, wordt er in het project geëxperimenteerd met drainagebuizen. Deze buizen worden hier niet alleen gebruikt om in natte omstandigheden water af te voeren, maar ook om het daarna vast te houden in sloten en aangelegde putten. Dit water kan dan ingezet worden voor omgekeerde drainage of 'subirrigatie'. De boer pompt dan in tijden van droogte het water terug in zijn drainagesysteem en naar zijn gewassen. Een ander onderdeel van Lumbricus is 'participatieve monitoring'. Dat wil zeggen dat de betrokken boeren zelf metingen uitvoeren naar bijvoorbeeld het waterpeil op hun land en deze informatie onderling en met de onderzoekers delen. Op basis van de waarnemingen en weersvoorspellingen zouden boeren moeten kunnen beslissen of en hoeveel water ze afvoeren of juist vasthouden.

VERBETER DE WATERKWALITEIT

Waterkwaliteit: voor boeren in eerste instantie wellicht wat minder belangrijk dan de kwantiteit. Toch is een goede waterkwaliteit essentieel voor het functioneren van het watersysteem, wat weer nodig is voor de voedselproductie. Daarnaast is het met de aankomende regelgeving vanuit de **KRW** goed om hier vast over na te denken.

Bij waterkwaliteit denken we allereerst aan erfafspoeling. Met name tijdens hevige regenval worden veel nutriënten meegevoerd naar de omliggende sloten, denk aan voerresten, perssappen, mestresten en grond. De bacteriën die deze verontreinigende stoffen af breken onttrekken zuurstof uit het water. Zuurstofgebrek in het oppervlaktewater zorgt weer voor sterfte van levende organismen in het water, zoals vissen en watervlooien. Door het rottingsproces wat dan in de sloot plaatsvindt, wordt de groei van ziekteverwekkers bevorderd. Het oppervlaktewater is dan ongeschikt voor bijvoorbeeld het drinken voor vee en beregening. Preventieve en duurzame maatregelen kunnen vervuiling drastisch beperken:

- **Vanggewas**

Uit- en afspoeling van nutriënten kan verminderd worden door een **vanggewas** in te zaaien na de oogst van bijvoorbeeld mais. Boeren op zand- en lössgrond moeten jaarlijks vóór 1 oktober – na de hoofdteelt – een vanggewas of winterteelt inzaaien op 60 procent van hun areaal. Vanaf 2027 gaat dat gelden voor de volle 100 procent. Het project Grondig Boeren met Mais begeleidt boeren bij het zo efficiënt mogelijk omgaan met het vanggewas: lees **hier** hun ervaringen tot nu toe.

- **Bufferstroken**

Bufferstroken zijn een andere bekende maatregel: ongebruikte stroken land waarmee de agrariër kan zorgen dat afspoeling van gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten kan worden beperkt en waarmee er meer ruimte komt voor biodiversiteit. Bufferstroken zijn sinds 2023 **verplicht** voor gronden langs wateren. Er is recent ook **geëxperimenteerd** met bufferstroken met notenbomen of -struiken langs watergangen. Hieruit is gebleken dat een boom de af- en uitspoeling van nutriënten meer beperkt dan gras. Notenbomen kunnen daarnaast een financiële meerwaarde leveren. Bespreek de mogelijkheden vooral met je waterschap.

- **Andere maatregelen**

Een andere maatregel zou kunnen zijn om andere gewassen die minder stikstof vragen te telen. Of gewassen telen die juist stikstof opnemen, zoals suikerbieten. Daarnaast kan gedacht worden aan kunstmest veel gericht te doseren, de zogeheten precisielandbouw.

FINANCIERINGSMOGELIJKHEDEN

Er zijn verschillende regelingen en subsidies die je ondersteunen bij het nemen van maatregelen voor een betere waterkwaliteit- of kwantiteit. Hieronder worden een aantal hiervan besproken. Om inzicht te krijgen in welke subsidies mogelijk relevant zouden kunnen zijn voor jouw bedrijf, kun je advies aanvragen van een [plattelandscoach](#).

Regelingen van het ministerie LNV

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft [diverse regelingen](#) om kringlooplandbouw te stimuleren. Hieronder valt ook het [Deltaplan Agrarisch Waterbeheer](#) (DAW). Het DAW is een bottom-up aanpak waarin geïnteresseerde boeren worden geïnformeerd en geholpen bij het nemen van de juiste maatregelen voor schoon en voldoende grond- en oppervlaktewater en een betere bodem. Zo bieden ze nu [gratis bodemadvies](#) voor alle boeren(grondeigenaren) in heel Nederland.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO)

De ministeries hebben de uitvoering van heel veel subsidieregelingen ondergebracht bij de RVO. De RVO heeft heel veel (zeer gespecialiseerde) regelingen voor tal van maatregelen. Een overzicht hiervan vind je in de [subsidie- en financieringswijzer](#).

Regelingen vanuit de provincie

Grote delen van het Europese landbouwbeleid worden uitgevoerd door de provincies. Zij hebben de [catalogus groenblauwe diensten](#) ontwikkeld. De catalogus is een gereedschapskoffer waarmee overheden een regeling voor groenblauwe diensten kunnen ontwikkelen op het gebied van aanleg en beheer van natuur, landschap, water, recreatie en cultuurhistorie. De catalogus bevat een grote hoeveelheid mogelijke maatregelen met vergoedingen. [De regelingen van de provincie Utrecht](#) bevatten soms specifieke regelingen voor investeringen op het gebied van water, zoals de [regeling niet-productieve investeringen water](#) van 2021. Deze regeling richtte zich op de verbetering van de ecologische toestand van oppervlaktewater en op het op peil houden van de hoeveelheid water en het op orde houden van de watervoorziening. Alle mogelijkheden om subsidie te krijgen voor natuurbeheer zijn opgenomen in [het subsidiestelsel natuur en landschapsbeheer \(SNL\)](#).

Subsidie vanuit het waterschap

- Het Waterschap Amstel, Gooi en Vecht heeft vaak subsidies voor agrariërs om hen te helpen bij het verbeteren van het watersysteem. Een overzicht van hun [subsidies](#) vind je hier.
- Waterschap Vallei en Veluwe heeft een [aantal subsidies](#) voor agrariërs, waaronder voor het nemen van [waterbesparingsmaatregelen](#).
- Het waterschap Rivierenlanden heeft een vijfjarige subsidieregeling lopen voor [waterbesparende maatregelen](#); deze subsidie loopt in 2023 af. Een overzicht van al hun subsidies vind je [hier](#).
- Ook het waterschap Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden heeft mogelijkheden om subsidie te geven. Er is een [subsidieregeling regionaal partnerschap voor water en bodem](#). Deze regeling is voor agrariërs die kansen zien om de waterkwaliteit te verbeteren of de bodemdaling te vertragen. Alle subsidieregelingen van het waterschap zijn [hier](#) te vinden.

BoerenNatuur en agrarische collectieven

Dichter bij huis staan de agrarische collectieven. Vanaf 1 januari 2016 lopen alle subsidies voor Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb) via de regionale collectieven. In heel Nederland zijn ongeveer 40 van deze collectieven opgericht. Zij hebben zich verenigd in [BoerenNatuur](#). Meer informatie over de maatregelen die je kunt nemen op het gebied van water die gesubsidieerd worden vanuit het ANLb lees je in deze brochure van BIJ12: [Water binnen het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer \(ANLb\)](#). Neem contact op met het agrarisch collectief binnen jouw regio en laat je informeren over de mogelijkheden.

HOE KAN IK AAN DE SLAG?

Benieuwd naar de mogelijkheden voor jouw bedrijf om de waterhuishouding te verbeteren tegen een compensatie? Een eerste stap die je kunt zetten is inzicht krijgen in jouw bedrijf en de mogelijkheden die bij jou en je bedrijf passen. Dit kan bijvoorbeeld via het project [Duurzame Bedrijfsplannen](#) of de [plattelandscoaches](#).

WATER

VERDIENMODELLEN DUURZAME LANDBOUW MET NATUUR

Duurzame Landbouw met Natuur

Deze factsheet is onderdeel van het trajectplan [Duurzame Landbouw met Natuur](#). In het trajectplan Duurzame Landbouw met Natuur gaan we op zoek naar slimme maatregelen op het boerenbedrijf voor een sterkere verbinding tussen landbouw en natuur. Maatregelen die biodiversiteit versterken en tegelijkertijd een rol spelen in het verbeteren van de bedrijfsvoering. Door het ontwikkelen van slimme combinaties tussen landbouw en natuur nemen natuurwaarden toe en krijgt de landbouw een sterker toekomstperspectief. Voor landbouw die de natuur spaart, die zorgt voor natuur maar ook slim gebruik maakt van natuur.

Duurzame Landbouw met Natuur is een samenwerking tussen LTO-Noord, Natuurmonumenten, de agrarische collectieven, Landschap Erfgoed Utrecht (LEU), Staatsbosbeheer, Utrechts Particulier Grondbezit (UPG), Utrechts Landschap en de Natuur en Milieufederatie Utrecht (NMU). Het is een gezamenlijk zoekproces: van het samenstellen van passende maatregelen op het boerenerf tot een pilot in de groene contour.

Voor meer informatie over [het trajectplan](#) kun je contact opnemen met Edwin Blankevoort: eblankenvoort@ltonoord.nl.

Het trajectplan Duurzame Landbouw met Natuur wordt mede mogelijk gemaakt door subsidie in het kader van het plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) en de provincie Utrecht.

